

Cercetarea istoriei turcilor este un fenomen complex, de mare întindere în dublă dimensiune spațială și temporală. Un savant francez afirma: turcii sunt atât de răspândiți încât istoria lor se întrepătrunde cu cea a multor neamuri. Precizarea poate fi reală dacă luăm în considerare faptul că popoarele turcice locuiau pe continentul euro-asiatic și nordul Africii de la Pacific la Atlantic. Poate fi apreciat ca un popor de legătură între Orient și Occident. Contribuția la îmbogățirea moștenirii culturale și civilizației nu poate fi contestată. Pornind de la mici grupări etnice, au reușit să formeze uniuni tribale ajungând la imperii multinaționale pe suprafețe considerabile. Au avut diferite statute sociale de la indivizi și grupuri de războinici mercenari în solda unor state puternice, până la stăpânitori de popoare.

În urma cercetărilor arheologice și lingvistice, au apărut conceptele de mari familii de popoare turcice și popoarele de limbă turcă. În aceste categorii au fost incluse numeroase grupuri etnice cu limbi asemănătoare, uneori identice. Dintre acestea putem aminti unele popoare migratoare pe care le-am descris: huni, avari, pecenegi, cumani dar și multe altele: uiguri, kirkizi, uzi, karluci, bașmili, hazari, kitani. Denumirea de turc este cunoscută din inscripțiile chineze. În secolul al VI-lea vecini cu chinezii erau juan-juanii (unul din triburile lor era cel al avarilor) care stăpâneau pe tu-kiu.

În Turkestan și Iran dominau alte triburi turcice, heftaliții (hunii albi), în stepile vestice, hunii. Tu-kiu în chinezește înseamnă coif după forma munților Altai. Turcii se autonumeau türk sau türük de unde savanții au numit grupul popoarelor turcești vechi, tiurcice. După alte interpretări türk are sensul de a trage. La sciți avea înțelesul de omul de pe litoral. Alții pretind că înseamnă forță, putere sau om simplu, țăran. Interpretări fanteziste pretind că turcii erau înrudiți cu troienii și numele lor era Troia.

Alții susțin că turcii sunt înrudiți cu popoarele fino-ugrice (strămoșii finilor/finlandezilor și ungarilor). Cele două ipoteze majoritare consideră că turcii sunt de origine hunică sau mongolă. Turcii au avut o scriere proprie. Numeroase inscripții cu semne turcești au fost recuperate din zona fluviului Orhon și au fost descifrate de un filolog danez. La jumătatea secolului al VI-lea, tu-kiu s-au eliberat sub conducerea lui Bumin de sub stăpânirea juan-juanilor și au întemeiat un imperiu al vechilor turci pe fluviul Orhon. Bumin a luat titlul de împărat kagan/ hakan apoi s-a mutat reședința de la poalele munților Altai lângă Karakorum (Nisipurile Negre care ulterior avea să devină capitala imperiului lui Gingis Han).

Turcii cu o oaste de peste 100.000 de arcași intenționau să atace China. Au ajuns la Marea Galbenă, s-au înrudit cu Fiul Cerului (împăratul chinez), care le plătea bir sub forma țesăturilor de mătase. De la sfârșitul secolului VI imperiul turcilor se întindea din China până în munții Caucaz iar cu timpul s-a scindat în două uniuni tribale: cei din vestul munților Altai au fost numiți turcii occidentali, iar ceilalți turcii orientali. Kaganatul Răsăritului ocupa suprafața Mongoliei, iar în Apus (Turkestan) turcii purtau lupte cu împăratul bizantin Heraclios (610-641).

Un sol al bizantinilor a scris despre kaganul turc: Deși este barbar nu se poate să nu-l privești cu respect. Aliați cu perșii au distrus statul hunilor albi (heftaliții) care se pare că erau rudele lor îndepărtate. Legenda despre nașterea noului neam al turcilor vechi afirmă că hoarda lor a fost distrusă de un grup tribal vecin, care a exterminat întreaga etnie. A supraviețuit un băiat de 10 ani pe care dușmanii l-au lăsat în viață pentru că era prea tânăr. Urmașii lor, turcii otomani, nu ucideau copiii spre deosebire de tătari. Dușmanii i-au tăiat picioarele și l-au aruncat în mlaștină. O leoaică l-a hrănit. Potrivit legendei, băiatul s-a unit cu leoaica și aceasta i-a născut zece copii care căsătorindu-se fiecare a format câte unul din multele triburi turcice.

În secolele VI-XI, în izvoarele chineze și cele tiurcice, pe lângă termenul tu-kiu, mai erau amintiți gök-türk (turcii albaștri, adică turcii cerești sau köktürk cu sensul de imperiul totul sub cerul albastru. Este cea mai veche etapă nelegendară a noilor triburi turcești, numită și statul turcilor de pe Orhon. Următoarea perioadă istorică este cea a turcilor și oguzilor (turcii oguzi) ale căror uniuni tribale aveau centrul pe fluviul Sâr-Daria. Uneori s-a făcut legătura între oguzi și uzi, ceea ce nu pare a fi greșită. De prin secolul XII s-a folosit mai rar termenul oguz și denumirea turc s-a universalizat. Totuși în veacurile X-XII năvălirile turcilor oguzi în Europa au fost considerate năvălirile pecenegilor, uzilor și cumanilor (kipciacilor) care au distrus imperiul oguzilor.

Iar puternicul stat al oguzilor din secolul X era numit tokuz-oghuz (nouă oghuzi), uniunea tribală a celor nouă triburi înrudite numite de bizantini uzi și de arabi ghuzi. În limba turcă contemporană majoritar este dialectul oguz, vechi încă din etapa gök-türk. Descoperite pe malurile fluviului Orhon, inscripțiile erau scrise în același dialect, cu un alfabet format din 38-39 de caractere (semne). Simbolurile întrebuițate de triburile turcice, numit tanga/damga erau probabil formule primare ale literelor orhonice. Legenda cea mai cunoscută este aceea a lui Oguz Han, fiul lui Afrasiab a-Turki (Afrasiab Turcul), eroul eponim al triburilor turcești, inițiatorul primelor cuceriri, care era îndrumat de lupul cenușiu (bozkurt). Se pare că animalul totemic al oguzilor era bourul (oküz). Vechii turci erau organizați în triburi și uniuni tribale. Conducătorul era numit kagan (hakan) iar soția hatun. Consiliul militar al aristocrației funciare și militare se numea kuriltai (ca la mongoli).

Imperiile stepelor erau formate în general din păstori nomazi care trăiau în corturi (iurte), care aveau și sensul de vatră, țară. Averele lor erau formate din marile turme și herghelii, din arme, metale

și pietre prețioase, uneori și din mătăsuri și țesături scumpe luate ca tribut de la chinezi. Prelucrau minereurile de fier din Altai (erau fierari renumiți) și practicau cu îndemânare țesutul. Cu timpul au devenit sedentari. Marii dregători erau numiți yabgu, tarhan, tudun (ca la alte populații migratoare pe care le-am descris anterior). Marea majoritate a triburilor era formată din oameni liberi numiți budun sau kara budun (poporul negru) alături de minoritatea marilor proprietari de animale și comandanți militari numită ak budun (poporul alb) sau kök/gök (cel albastru).

Aristocrația (beii/begii) aveau și sclavi dar o robie patriarhală, casnică, de mică amploare. Kaganul al cărui nume avea sensul de cel înțelept, mai era numit și han al râurilor mari sau hanul mărilor. Consumau frecvent laptele prins de iapă, alcoolizat, numit kâmâz (cumâs la ruși). Un scriitor chinez descria aspectul și obiceiurile lor în secolul VI. Locuiau în corturi de pâslă și își lăsau pletele în vânt. Migrau unde găseau pășuni. Se ocupau cu creșterea animalelor și vânatul. Nu luau în seamă pe bătrâni dar respectau pe adulți.

Nu aveau sentimentul dreptății ca vechii hiong-nu. Păturile suprapuse de oficiali erau ierarhizate în 29 clase ereditare (precizia chinezească obișnuită cu rangurile). Arme: arc, săgeți, lance, sabie, platoșă. În vârful prăjinilor pun un cap de lupoaică din aur. Au cingători de metal prețios ornamentate. Când le moare vreo rudă, taie o oaie sau un cal, scot țipete acute, își taie obraji și mâinile lăsând să se scurgă sângele. Acoperă mormântul cu pietre, al căror număr este cel al celor uciși de defunct. Rudele apropiate (frați, nepoți) se însoară cu văduvele: surori și nepoate. După cum am arătat, afară de bou și leoaică alt animal totemic este lupul (legenda lupului cenușiu conducător al lui Oguz Han). Este lupul de stepă. Și alte popoare au considerat lupul ca obiect de respect: geto-dacii cu stindardele lor cu capete de lup silvestru care scot șuiere sau romanii care-și trag originile din lupoaică. Tu-kiu erau urmașii triburilor hiong-nu și unul din cei 16 frați ai șefului turcilor avea mamă lupoaică. Credințele lor erau în spirite bune sau rele care trebuiau onorate sau îmbunate. Aduceau jertfe sau ofrande obiectelor sau fenomenelor naturale. Credeau în vrăjitori, șamani. Credeau în zei. Al frumuseții era numit și Türk Tangri (Zeul turcilor). De aici turcii albaștri, cei

superiori, cei celești.

Și geto-dacii aveau cultul cerului albastru, zeu care invadat de nori era ajutat de săgețile strămoșilor să se elibereze de vrăjmași. Cândva turcii oguzi se separaseră de rudele lor: bașmili, kirkizi, tătari, türkeși. Kaganul celor nouă triburi oguze (toguz-oguz) regreta răscoala și afirma: Oguzii au făcut cum se dușmănesc Zeul Cerului (Gök Tangri) și Zeul Pământului (Yei Tangri). Divinitatea Tangri

ajunsesse zeitatea supremă și comună a majorității etniilor nomade din Asia. Scriitorul bizantin Teofilact Simocatta comenta: Turcii nu adoră decât pe Dumnezeu (Teos) singurul făcător al Cerului și Pământului și îi sacrifică cai, boi, oi. Sub influența grupărilor etnice pe care le-au întâlnit, cu care s-au luptat, pe care le-au cucerit, turcii au adoptat și alte credințe.

Zoroastrismul și mazdakismul de la persani, budismul indian, creștinismul nestorian de la bizantini. Începând din secolul VIII în mod izolat, până prin secolul X în mod masiv turcii au adoptat Islamul, cu mici modificări specifice neamurilor turce. Adoptarea în masă a Islamului de către numeroasele etnii turcești a determinat convingerea savanților că turcii au salvat religia profetului arab. Islamul a creat o mare unitate religioasă, o coeziune confesională care a stimulat pe turcii oguzi să inițieze războaie de cucerire care au dus la formarea marilor imperii ale selgiukizilor, otomanilor, mogulilor, turcomanilor etc.

Unitatea religioasă a fondat unitatea politică. Samanizii au fost ultima dinastie ariană-persană dincolo de Oxus (tadjici) după care au urmat dinastii turcești. Karahanizii (după numele suveranului numit Kara Han (hanul negru), erau turcofoni din gruparea oguză. Au ocupat Sogdiana și Transoxiana. Au fost înlocuiți de gaznavizi al căror nume vine de la hanul Mahmud din Gazna care a creat un alt stat turcesc puternic în Afganistan. Mahmud (998-1030) a invadat timp de 16 ani (1000-1015) Nord-Vestul Indiei. În final a întemeiat un imperiu, a încurajat arta și cultura rămânând în istorie cu renumele de mare cuceritor precum Gingis Han sau Tamerlan.

La curtea sa a creat Firdousi cartea legendară a Iranului, Șah Name. A urmat epopeea selgiukizilor. *Legenda* pretinde că Oguz Han a avut șase fii (hanii zilei, lumii, stelelor, cerului, munților, mărilor). După moartea sa fii lui i-au împărțit imperiul și fiecare a avut la rândul lor patru fii care au devenit strămoșii triburilor turcești. Oguzii selgiukizi au fost urmașii hanului mării, iar turcii otomani au avut ca strămoș pe hanul cerului. În perioada de maximă putere în timpul lui Malik Șah I (1072-1092) imperiul cuprindea țările: Iran, Gruzia, Armenia, Azerbaidjan, Turkmenistan, Afganistan, Irak, Arabia Saudită, Israel, Iordania, Liban, Siria și Turcia (Anatolia). Imperiul fusese întemeiat de Selgiuk ibn Dudak hanul tribului kinik al turcilor oguzi în secolul X. Din Turan Selgiuk a coborât în Iran, a unit grupările etnice turcești, a cucerit Hurasanul și a început ocuparea teritoriilor karahanizilor și gaznavizilor.

Califatul arab era în declin. Selgiukidul Togrul, comandantul gărzii califale își salvează stăpânul din prizonieratul fatimizilor (dinastie egipteană numită după Fatima fiica lui Mohamed) și primește în 1055 titlul de sultan, autoritatea supremă militară (califul era autoritatea supremă spirituală la musulmani). Înainte vreme, califul deținea cele două funcții. La turcii otomani, din timpul domniei lui Selim I Yavuz (Crudul, 1512-1520) padișahul întrunea cele două puteri: spirituală - calif și temporală - sultan. În 1922 la 1 noiembrie a fost abolită instituția sultanatului iar la 3 martie 1924, președintele Turciei (din 29 octombrie 1923-10 noiembrie 1938) a desființat califatul. Togrul s-a intitulat melik al mülük (regele regilor, rege al Orientului și Occidentului). Nepotul său Muhammad Alp Arslan (Alp Leul, 1063-1072) a unit toate stăpânirile marilor selgiukizi, a cucerit Gruzia, Azerbaidjan și Armenia. În confruntarea cu imperiul bizantin a obținut o victorie zdrobitoare. În august 1071 a învins categoric oștirea bazileului în care luptau și cete de oguzi (uzi, pecenegi). Alp a fost poreclit AbulFatih (Cuceritorul). Dezastrul de lângă lacul Van din Armenia de la Manzikert/Malazgird a fost considerat anul declinului ireversibil al imperiului bizantin.

Ghinionistul împărat Roman IV Diogene (1068-1072) devenit prizonier, a fost eliberat cu generozitate de selgiukid, însă a fost orbit cu cruzime (de 4 ori) de către ai săi. Fiul lui Alp Arslan, după cum am arătat, Malik I (1072-1092) a avut cel mai întins imperiu din timpul stăpânirii selgiukide. Ultimii selgiukizi nu au păstrat patrimoniul predecesorilor. A fost divizat între frați sau au fost smulse teritorii din posesiunile moștenite. Selgiukizii au mai supraviețuit câteva decenii în statele lor din Siria, Irak, Konya, Kirman. Unele au fost încorporate în imperiul ilhanilor urmași

mongolului Hulagu, fiul lui Tu-lui și nepotul lui Gingis Han. Dinastia acestora începută în 1256 s-a sfârșit în 1325. În Anatolia, pe teritoriul actualului stat contemporan Turcia (fostul imperiu selgiukid de Rum/ al romanilor, grecilor) s-au format câteva principate turcești dintre care amintesc: Karaman, Menteșe, Germiyan, Aydin.

În timpul Cruciadelor, invaziile pustiitoare de jaf ale europenilor asupra necredincioșilor musulmani din Orient, cele mai importante state selgiukide erau Sultanatul Marilor Selgiukizi (1040-1157 înființat de Togrul), Sultanatul de Rum/Anatolia (1077-1308), Selgiukizii din Irak (1118-1194) și Selgiukizii din Siria (1078-1114). Nepotul lui Malik celebrul Kiligi Arslan ibn Kutulmuş (1092-1107) care luptase cu vitejie împotriva agresorilor a trebuit să se retragă după ce cruciații cuceriseră Nikeea, capitala Sultanatului de Rum. După cucerirea de cavalerii crucii a Ierusalimului, în iulie 1099 ai cărui locuitori (peste 70.000 musulmani și creștini) au fost masacrați, selgiukizii au proclamat războiul sfânt (gihad). Dar selgiukizii erau dezbinați, unii din ei luptau aliați cu invadatorii. Zengi comandantul militar al sultanului Persiei Muhammad, a fost numit guvernator al Irakului.

În 1128 după ce a unit emiratele de Mosul (Irak) și Alep (Siria) a luat titlul de atabeg. Dar turcii din Damascul sirian se aliașeră cu regatul cruciat al Ierusalimului și l-au respins pe Zengi. Acesta a reușit să cucerească Edessa de la creștini în 1141. Ofensiva lui Zengi a fost continuată de fiul său Nur ed Din. A reușit să unifice Siria musulmană cu capitala la Alep, a supus Damascul și Mosulul, a asediat Antiohia. Generalul său de origine kurdă Salah ud Din/Saladin a fost trimis în Egiptul fatimid să ajute coreligionarii în luptele cu creștinii.

Saladin a ocupat Egiptul și a devenit comandantul armatelor islamice după moartea lui Nur ed Din și stăpânul Siriei, Irakului și Egiptului. Cu îndemănare a început să obțină victorii împotriva cruciaților. În iulie 1187 Saladin a înfrânt catastrofal la Hattin pe cruciați. A urmat cucerirea orașelor cruciate Acra, Yaffa, Ascalon, Ierusalim. Vremea cruciaților trecuse. Musulmanii turci erau stăpâni în Orientul Apropiat și Mijlociu. În subcontinentul indian vreme de peste trei secole au stăpânit regiuni întinse 20 de suverani pe care istoriografia indiană îi numește Marii Moguli (10 Mari Moguli și 14 Mici Moguli).

Mogulii erau descendenții lui Gingis Han și Timur Lenk din Asia Centrală în țările cucerite de mongoli apoi de turcii mongoloizi Giagatai (unul din fiii lui Gingis Han) care azi fac parte din statele fostei URSS de confesiune musulmană: Kazakhstan, Kârgâzstan, Tagikistan, Turkmenistan, Uzbekistan. Termenul mogul provine din Mogulistan/Țara Mongolilor, termen de origine farsi/persană. Limba mogulilor era turca-mongoloidă giagatai, care ulterior s-a iranizat sub influența limbii și culturii superioare a perșilor. A urmat o influență cu dublu sens între religiile hinduism și islamism între indo-arieni și turco-mongolo-iranieni. Imperiul Marilor Moguli a stăpânit India între 1526-1707 iar Mogulii Mici între 1707-1857 când au venit englezii și i-a împăcat pe toți prin stăpânirea lor brutală.

Marii Moguli au fost: Babur (1528-1530), Humayun (1530-1540; 1555-1556), Akbar (1556-1605), Jahangir (1605-1627), Șah Jahan (1638-1658) cu soția Mumtaz Mahal pentru care a construit Taj Mahal (Giuvaerul Palatului), Aurangzeb (1658-1707). După dizolvarea sultanatului selgiukid de Rum (Anatolia), s-au încheșat câteva stătuțe numite emirate sau beilicuri. Am numit câteva mai înainte. Unul dintre ele se numea al Osman-oghlilor. În limba turcă oglu este fiu (pronunțat olu) deci Osmanoglu înseamnă fiul lui Osman. Legenda lui Oguz Han pe care am amintit-o, afirmă că acesta a avut șase fii, iar primul se numea Günhan (Hanul Zi).

Günhan a avut patru fii, iar primul se numea Kayi. Toți fii săi au primit triburile lor. Kayi a venit în Anatolia sub comanda lui Ertogrul (Șoimul) și-a așezat cele 400 de corturi ale tribului la poalele muntelui Karacadag (Muntele Căprioarei). În 1279 s-a dus cu daruri la sultanul selgiukid care l-a

TURCII-Popoare migratoare pe teritoriul României

numit șef de trib la frontieră. Ertogrul ar fi murit în 1281 la vârsta de 90 de ani. Fiul său (după unele surse cel mai mare dintre cei trei fii, după altele cel mai mic dintr-un număr nedefinit de copii) a fost ales șef al tribului.

Se numea Osman și a condus destinele turcilor de sub comanda sa între anii 1281-1326. De la numele său a fost denumită noua dinastie a Osmanlâilor (de la Osman) sau a Otomanilor (de la Othman, deoarece th se pronunță s ca englezii; numele probabil a fost dat după numele celui de-al treilea calif rașidum – cel drept, Othman sau Osman, 644-656, dintre cei patru care au urmat lui Muhammad inițiatorul religiei islamice). Turcii otomani s-au stabilit în teritorii bine definite, au cucerit pământuri în cele trei continente vechi Europa, Asia și Africa și au format un imperiu întins. Ciclul popoarelor migratoare s-a încheiat întrucât turcii otomani au devenit sedentari.

Viorel Gh. Speteanu

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ *Independența
prin Cultură*